

Af Heinrich Raimond Baumanns Erindringer.

I Uddrag ved Dorteia Baumann.

Forfatteren af disse Erindringer, Translatør Baumann, der døde i København 1912, var født i Rendsborg 1839, som Søn af en Militærlæge, der i 1848 blev Danmark tro. Faderen garnisonerede siden i forskellige slesvigske Byer, som Sønnen saaledes lærte at kende. Sit Kendskab til det rige Flensborgermilieu i Fyrerne skyldte han derimod sin Moder, der var Datter af en Købmand Jensen der i Staden, og Søster til Agent Heinrich Jensen, hvis store Handelsgaard skildres nedenfor. Tillige var Moderen beslægtet med andre store flensborgske Patricierslægter som Esmarchs og Christiansens.

Det er kun et kort Uddrag af Erindringerne, der bydes her. Forfatteren nedskrev dem paa sine gamle Dage for at fornøje sig selv. Udgi- veren haaber imidlertid, at deres Friskhed og klare Fremstilling ogsaa kan fornøje andre. Ude- ladt er i første Række Skildringen af Livet i Kø- benhavn, hvor Drengen opholdt sig fra 1848 - - medens Faderen som Militærlæge fulgte Arméen. Dernæst tillige adskillige Afsnit, der væsentlig kun havde Interesse for Familien eller af andre Grunde ikke skønnedes egnet til Offentliggørelse.

I den gamle, historiske By ved Ejderen, paa hvis ene Byport, den som fra Neuwerk paa Flodens søndre Bred førte ind paa Øen, det oprindelige Rendsborg, var indmuret en ældgammel Sten med Indskriften: *Finis Imperii Romani*, voksede mine Sødskende og jeg op og henlevede vore tidlige Barndomsdage dels i

vort kærlige, lykkelige Hjem, dels i Guds frie Natur; Fæstningens høje Volde og de smukke, skyggefulde Alleer ved deres Fod afgav de herligste Tumblepladser for Børn, ikke at tale om Floden, naar Vinteren, ofte i flere Maaneder, havde slaaet sin Isbro hen over den.

Efterhaanden som de havde naaet den passende Alder blev mine Sødskende sat i Skole; min Uddannelse derimod blev, jeg ved egentlig ikke hvorfor, betroet en ung Præst, til hvis gavlsmykkede Bolig i Altstadt paa Ejderøen jeg hver Dag travede med min Tornyster paa Ryggen. Pastor Lau var en stille, elskværdig Mand, der forholdsvis hurtigt bragte mig temmelig vidt hen ad Kundskabens Vej, og saavel hans milde Ansigt som hans Studereværelse med de tætfuldte Boghylder staar endnu klart og tydeligt i min Erindring.

Paa slige gamle Gavlhuse, hvis enkelte Etager springer noget frem over de underliggende og med udskaarne Bjælkehoveder, var Altstadt temmelig rig, og de gav ofte Fæstningens smalle Gader et malerisk Præg, et Prædikat man derimod ikke kan give Rendsborgs Omegn. Jordbunden er for største Delen flad, sandet og hedeagtig og kan kun ved omhyggelig Kultur bringe et godt Udbytte, hvorom de talrige Gartnerhaver nord og syd for Floden bar Vidne. For os Børn var Omegnen herlig, fordi der var saa mange Steder, hvor vi om Sommeren kunde tilbringe Aftnerne. Rothenhof mod Nord bød paa ypperlig Tykmælk serveret i grønne Mælkefade med blankt polerede Messingringe, ofte gav det ogsaa Jordbær; paa Aukrug og Schützenhof mod Syd drak vi The til det medbragte Smørrebrød og de hjemmebagte Kager, og med Baad tog vi over det brede Ejderbassin til Fa-

milien Kobrock, hvor vi spiste til Aften under de klippede Linde foran Husets brede Facade tæt ved Baadebroen. I Nærheden ligger det store Jernstøberi Carlshütte som vi Børn omfattede med den største Interesse, ikke blot Fabriksbygningerne, i hvilken vi ofte saa de rødglødende Metalmasser flyde fra Smelteovnen ind i de talrige Forme, men ogsaa Ejerens, Hr. Hollers blomsterrige Have, hvis store Drivhuse for os var som straalende Eventyr. Vore Fødselsdage, der heldigvis alle faldt i Sommeren, blev, naar vi ikke var bortrejst, næsten altid fejrede i en lille, ikke langt fra Byen liggende Skov, Nobiskrug, hvor vi og vore unge Gæster morede os udmærket med Leg og Dans, medens Mor og nogle Damer samt hendes højre Haand, Line Misch, paa lange Borde dækkede op med den medbragte Aftensmad og den obligate Rødgrød.

Alle disse fornøjelige Udflugter hørte med til det daglige Brød. Til Søndagsfornøjelserne hørte derimod hyppigt Besøgene i Elsdorf, omtrent en Mils Vej mod Nord, hos vore Forældres kære Venner, Skovrider Møllers. Her tumlede vi os ret af Hjertens Lyst sammen med Stedets Børn i Haven, Planteskolen og den anselige Skov om Gaarden; en fangen Ørn, som fo'r hvæsende mod Fængslets Gitter, naar vi nærmede os, fandt vi selvfølgelig meget interessant.

I de øvrige Somre inden 1848 tilbragte vi for det meste en Maanedstid i Flensborg hos min Morbror, Agent Heinrich Jensen. Med største Spænding imødesaa vi Børn den Eftermiddag, der skulde bringe Onkel Heinrichs store lukkede Rejsevojn, forspændt med smukke kraftige Heste og kørt af vor særlig gode

Ven, den statelige Kusk i mørkeblaat Livré med røde Opslag og blanke Knapper, med den sribede Vest, de gule Skindbukser og skinnende Kravestøvler, i vore Øjne en pragtfuld Fremtoning, der fudkommen-gjordes af den høje Hat med Kokarde. Hestene bleve bragt i Stald, Vognen i Skur og Kusken til et solidt Maaltid i Køkkenet, hvor han overlegent lod sig beundre af vore Piger.

Kufferterne vare allerede om Formiddagen under Mors Tilsyn blevne pakkede af Line Misch, et i vort Hjem næsten uundværligt Væsen, fordi hun var uforlignelig i sin Omhu for os Børn og i at værne om Mor; da hun desuden havde faaet en god Opdragelse, blev hun snarere betragtet som en kær Slægtning end som et Tyende, og vi var inderlig bedrøvede, da hun forlod vort Hjem for at ægte en velhavende Købmand i Hamborg.

Morgenen efter Ankomsten, præcis Kl. 7, rullede Vognen op for vor Bolig, Kufferterne spændtes bag-paa, min store Bror indtog den misundte Plads oppe hos Kusken, medens Mor, Line Misch og vi to andre Børn okkuperede det Indre af Vognen, hvis Magasiner var vel forsynede med Proviant til den lange Køretur paa omtrent 12 Timer. For os Børn var den alt andet end lang, dertil var vi altfor optagne af, hvad vi saa undervejs. Særlig glædede vi os til at holde Rast i de anselige Kroer, som i de Tider med passende Mellemrum laa langs Hovedlandevejen gennem Hertugdømmerne. Med Glædesraab kørte vi ind i den rummelige Rejsestald, hvis Porte blev lukkede, for at Hestene ret kunde udhvile i det halvmørke svale Rum.

Med hvilken Appetit fortærede saa vi Børn den medbragte Proviant, enten i en af Kroens lavloftede Stuer eller i et af Havens Lysthuse. Naar Hestene havde udhvilet, fortsattes Rejsen, og hen paa Eftermiddagen øjnede vi de forgyldte Vejrhaner paa Flensborgs Kirker og ikke længe efter rullede vi ind ad Porten paa Onkel Heinrichs Ejendom.

Onkel var allerede Enkemand, før jeg kom til Verden, men hans Hus bestyredes af Navn — den egentlige Bestyrelse var i Husholderskens Hænder — af hans Datter Katharina, der efter faa Aars Ægteskab havde mistet sin Mand, Vinhandler Kroll. Senere hen i Tiden ægtede hun Ritmester Barnekow og opnaaede at blive Kammerherreinde inden sin Død. Onkels to andre Døtre var gifte henholdsvis med Etatsraad, Apellationsraad Francke i Kiel og med Bankdirektør Esmarch i Flensborg, Broder til den berømte Læge, Gehejmerraad Esmarch, gift med Prinsessen af Augustenborg, den nuværende tyske Kejsers indes Faster. Disse to Brødre var Halvfætre til Mor. Af Sønerne var den ældste, Andreas, en flink Mand, som med Dygtighed bestyrede sit store Jernstøberi i Byens nordlige Forstad, det saakaldte Neustadt, de to andre Peter og Chritian var optagne i Faderens Forretning.

Mor og vi Børn beboede altid den samme Lejlighed paa tre rummelige Værelser i Ejendommens Tværfløj. Onkel Heinrichs Hus var nemlig meget stort, men som i saa mange Huse fra fordums Dage laa Værelserne meget spredt, og der var i den Grad odslet med Plads, at en moderne Bygmester vilde korse sig tre Gange. Hovedfløjen mod Gaden og

Sidefløjene mod den første Gaard, den saakaldte Herskabsgaard, bestod af to meget høje Etager, hvorimod Tværfløjen mellem første og anden Gaard indeholdt tre lavere. Fra Porten førte en Fløjdør og en halv Snes Trappetrin op i den ualmindelig store Forstue, i hvis Baggrund en bred Trappe med svære Egetræs Balustre førte ovenpaa. Væggene i dette store Rum var fra øverst til nederst og tæt op ad hinanden behængt med gamle Malerier i forgyldte Rammer; største Delen var sikkert Kopier efter italienske og nederlandske Arbejder, muligens fandtes ogsaa originale Sager derimellem. Hvad de nu end har været, saa gjorde Forhallen med alle disse Malerier et imponerende Indtryk. Tilvenstre, ud mod Gaden, laa den store Dagligstue, hvis Vægge var tæt behængte med Kobberstik i Glas og Ramme, medens Værelset ved Siden af, kaldet Musikstuen, var prydet med gamle, hollandske Malerier, forestillende Nature morte, saasom Fade med Østers, halvskrællede Citroner, Sølvtaallerkener og vinfyldte Pokaler, Blomster og Frugter, Vildt og Fisk, af den Slags Billeder, som findes i alle Samlinger.

Fra Forstuen førte en lille Trappe op til to Portværelser, som var et helt Museum. Der opbevaredes nemlig ikke blot alle Slags Delikatesser som Chokolade, Konfekt, tørrede Frugter, vestindisk Pebermyntesukker og meget andet, men desuden en Mængde sælsomme Sager fra Ostindien, Kina og andre fjerne Lande, hjembragte af Kaptajnerne paa Onkels Skibe. Desuden var paa Borde henstillet to Barkskibe for fulde Sejl. Tilhøjre for Forstuen laa to store Værelser paa tre Fag ud mod Gaarden. Det ene kaldtes Spillestuen, fordi det ved Selskaber benyttedes til

Kortspil. Det næste var Onkels Soveværelse, udstyret med megen Komfort. I disse to Værelser saas hverken Malerier eller Kobbertik; ovenover et temmelig højt Panel dannede Tapeterne Værelsets Dekoration i Form af store Prospekter af fjerne Lande. Jeg husker især den lange, ubrudte Væg lige overfor Vinduerne i Spillestuen; den var prydet med en storartet Udsigt fra en Havn i Levanten ud over Havet med dets talrige Skibe og Kystens maleriske Bjerge. Den livfulde Staffage i Forgrunden med turbanklædte Østerlændinge i rige Dragter, halv-nøgne, sorte og brune Lastdragere, Frugtsælgere, store Vareballer, Dromedarer, Mulæsler o. s. v. fortalte de herligste Eventyr. Slige mærkelige Tapeter, der paa en Maade erstattede Gobelins og, saa vidt jeg ved, stammede fra Frankrig — Motiverne til dem var sikkert ofte hentede fra Joseph Vernets talrige Havnebilleder, — ser man nu aldrig mere.

Paa den anden Side af Onkels Soveværelse laa en Trappe, som fra Kælderen førte op til de tre Lejligheder i Tværfløjen; den nederste var Kusine Katharinas meget kostbart udstyrede Privatværelser; Mellemetagen var Gæstelejlighed ligesom den øverste. Kælderetagen optoges af det store Køkken, Forraadskamrene, Vinkælderen og af de forskellige Værelser til Tyendet.

Ved dette maa jeg dvæle et Øjeblik. Onkel Heinrich maa i sin Ungdom have været en smuk Mand, derom vidner det Portræt, som nu ejes af min Broder, men eftersom Aarene gik, blev han ligefrem styg, og hans vældige Øjenbryn gav ham et barskt Udseende, der dannede en mærkelig Modsætning til hans venlige Sind og store Elskværdighed mod os Børn.

Var han nu som ældre alt andet end smuk, saa vilde han saa vidt mulig være omgivet af kønne Mennesker, og det var almindelig bekendt i Flensborg, at det ikke nyttede at søge Tjeneste hos den gamle Agent uden at have et fordelagtigt Ydre.

I Hovedfløjens øverste Etage laa ud mod Gaden den store Dansesal, hvis Vægge og Loft var beklædt med Stukarbejde, dannende Guirlander af Løvværk og Musikinstrumenter; paa Vinduespillerne og korresponderende med dem paa Bag- og Sidevægge var indmuret Spejle fra Loft til Gulv, saa at Salen, naar Kronerne og Lampetternes Lys var tændt, afgav et meget festligt Skue. De to Værelser i Sidefløjen, ovenover var Spillestuen og Onkels Soveværelse, blev kun benyttet ved selskabelige Anledninger, væsentlig som Spisestuer. I denne Etage, over det ene Portværelse, fandtes ud mod Gaarden ogsaa Onkels private Kontor. Selve Handelskontorerne havde Plads i en anden Ejendom, hvor Onkel havde en stor Sukkerfabrik. I den første Gaard, langs Nabo-husets Mur, fandtes en Springbrønd, hvis klare Vand ad flere Bassiner og Rør førtes gennem de andre Gaarde ud i Fjorden. I den anden Gaard, til hvilken en Port i Tværfløjen førte, laa store Pakhuse og den begrænsedes af en ny Tværbygning, der indeholdt en Oliemølle. Efter at have passeret dennes Gennemkørsel, kom man ud i en tredje Gaard, der afsluttedes af Vognremiser og Hestestalden. Gennem denne, i hvilken der stedse herskede en hollandsk Renlighed, kom man ud i en lille Blomsterhave, for Enden af hvilken der rejste sig en større Pavillon, til hvis rummelige Indre en høj Trappe førte. Denne Havesal var udstyret med gamle Møbler, og dens tre Glasdøre

gav Adgang til en bred af Pavillonens fremspringende Tag overskygget Terrasse, fra hvilken man havde fri Udsigt til den skønne Fjord. I denne Sal blev Eftermiddagskaffen ofte drukket. Skildringen af Onkel Heinrichs Hus kan give en Idé om, paa hvilken Fod Indehaverne af de gamle Handelshuse i Flensborg den Gang levede.

Flensborgs Beliggenhed ved den dybe, skovkransede Fjord er ualmindelig smuk, og de høje Banker paa Nordsiden med de mange Haver, Vindmøller og Ruinerne af det gamle Duborg bidrage meget til det maleriske Skue, Byen frembryder, set fra Vandet. Flere Steder var Købmandsgaardenes Pakhuse byggede saa tæt op til de stejle Banker, at man for at komme til Ejendommens Haver først maatte stige op til Pakhusets øverste Loft, hvorfra saa en Dør førte ud til en over den smalle Kløft kastet Bro, for Enden af hvilken Havelaagen fandtes. Var nu end Adgangen til Haven lidt besværlig, især for ældre Folk, belønnedes man til Gengæld ved den prægtige Udsigt over By og Fjord. Flensborgerne var i det Hele ikke bange for lidt Anstrengelser; saaledes var der i adskillige Haver anbragt Platformer i høje, gamle Elmetræer, op til hvilke solide Trapper med adskillige Af-satser førte, og disse Platformer, som var omgivne af et skærmende Rækværk, var saa rummelige, at vi ofte sad 12 Mand høj om de paa Plankegulvet hensatte Borde; nydende samtidig den gode Aftensmad og den smukke Udsigt.

Moder var beslægtet med næsten alle de ansete og velhavende Familier. Hendes ene Søster var gift med Dr. med. Wilh. Valentiner, hendes anden med Godsejer Lorentzen til Waschersleben og Collund, der

tillige ejede Kupfermühle. Fra Waschersleben kørte vi om Aftenen gerne tilbage til Byen i Gaardens store lysegule Karosse, hvis Fading hang i brede Remme, et helt Eventyr fra det 18. Aarh.s Slutning.

Den største og prægtigste af alle Flensborgs Haver var de tvende, der tilhørte Tante Agent, som vi kaldte hende, Onkel Heinrichs Svigerinde og Enke efter den rige Agent Christiansen. Hun beboede om Vinteren et lille Palæ paa tre Etager i Byens Hovedgade, Sommeren tilbragte hun paa Stuhrsche Mühle lidt nordfor Flensborg, til hvilken der hørte en Have paa henved en Snes Tønder Land, anlagt som engelsk Park. Tante Agent var meget smuk, og som Datter af franske Emigranter førte hun sig med yndefuld Anstand. Derfor egnede hun sig ogsaa udmærket til i sit Hus, det største og rigeste i Flensborg, at modtage Christian VIII. og Caroline Amalie, naar Kongeparret paa Rejserne til Søbadet Wyck paa Föhr opholdt sig nogle Dage i Flensborg. Fremfor Palæet i Hovedgaden foretrak Majestæterne ofte en større Pavillon med adskillige Værelser i den saakaldte »Christiansens Have« oppe paa Bakkerne bagved Privatboligen. Denne Have indeholdt foruden flere murede Pavilloner, dybe Grotter af Kalksten med indemurede Spejle, Damme med Guldfisk, der kom til Fodring, naar der ringedes med en Klokke, omgitrede Gaarde med Daadyr, store Voliérer med Pappegøjer, Paafugle og andre befjedrede Skabninger.

En pirrende Modsætning til al denne Herlighed dannede vore Besøg ved Familiegravnen paa den nærliggende Kirkegaard.

Den var anlagt i en Høj som et stort, af Kampsten opført Gravkammer, ned til hvis massive Gitter-

port en Trappe fra begge Sider førte. Gennem Gitteret kunde vi stirre ind paa de anselige, med sort Klæde betrukne og med Metalprydelser forsirede Kister, der gemte Resterne af vore Oldeforældre, Bedsteforældre og andre Medlemmer af Slægten. Den Gang Mor var død, kom der fra Flensborg Opfordring om ogsaa at føre hendes Kiste til denne Familiegrav, men Far foretrak at lade hende jordfæste paa Garnisons Kirkegaard i København. Medens vi, ikke uden en vis Gysen, stirrede ind i Gravkammeret, udmalede vi os levende den mærkelige Begravelseshøjtidelighed, hvormed den Gang i Flensborg »fornemme« Folks Kister førtes til Graven; dette foregik om Aftenen ved Fakkelskær, hvilket maa have taget sig højst fantastisk ud.

Vore Besøg ved Familiegraven endte næsten altid med, at vi pludselig, som grebne af en panisk Skræk, fløj op ad Trapperne og i vild Flugt styrtede ud af Kirkegaarden ned til Onkel Heinrichs venlige Hjem.

En ejendommelig Kontrast til denne fine Dame dannede hendes Mands djærve Søster, som vi kaldte Tante Sæb, fordi hun bl. a. ejede en stor Sæbefabrik. Denne myndige Dame, der var Enke for anden Gang, bestyrede sin store Forretning med megen Dygtighed, men hun hyldede vist det gamle Ord: det er ikke godt for et Menneske at være ene; thi en skønne Dag, hun havde fornylig fyldt 70, indfandt hun sig paa det Kontor, hvor hendes 30-aarige Bogholder sad bøjet over sit Arbejde, tog Plads ved Pultens anden Side og sagde aldeles forretningsmæssigt: »Jeg har besluttet at gifte mig, Berg« — saaledes hed han — »og kan De gætte med hvem?« Næh, det kunde han ikke. »Med Dem; nu er Klokken 12, jeg henter Deres Svar Kl. 1;

— siger De Nej, har dette ingen Indflydelse paa Deres Stilling hos mig, vi er lige gode Venner for det«. Med disse Ord sejlede Tante Sæb ud af Kontoret og overlod Berg, der af Forbavselse var lige ved at tabe Næse og Mund, til forskelligartede Betragtninger. Ligesom Kontorets Ur slog 1, stod Tante Sæb i Døren og forlangte Svar. Dette lød tilfredsstillende, og Berg avancerede i Løbet af en Time fra Bogholder til Chef for den store Forretning. Faa Dage efter stod Brylluppet, det unge Par havde jo intet at vente efter, og i henved 10 Aar levede Tante Sæb glad og i bedste Forstaaelse med sin unge Mand. Ved hendes Død blev han hendes Universalarving, men Herligheden varede ikke længe, Aaret efter laa han i sin Grav og hele den store Formue gik, til stor Ærgrelse for hendes Familie, over til fattige Degnefolk ude paa Heden.

Det gamle Ord: »Menneskets Herlighed er som Græssets Bløster, de blomstrer i Dag, i Morgen de visne«, rinder mig i Hu, naar jeg tænker paa den Skæbne, der ramte disse stolte Handelshuse. Hverken Onkel Heinrichs eller Grandonkel Christiansens Sønner fortsatte deres Fædres store Virksomhed, de forstod kun at ødsle Penge bort, ikke at tjene dem, og inden denne Generation uddøde, var Formuerne svundne bort, og de fleste af dem henviste til Understøttelse af det betydelige Fideikommis, som den gamle Christiansen og Onkel Heinrich oprettede i deres Velmagts Dage, skøndt de begge paa Grund af deres Rigdom egentlig fandt det latterligt. Onkel Heinrich kom sikkert til en anden Anskuelse, da han faa Aar før sin Død selv nød godt af denne Familiestiftelse, fordi hans Hus styrtede i Grus under den store Pengekrise i Hamborg 1857.

Begyndelsen til Nedgangen i den Christiansenske Formue, skyldtes for en Del Tante Agents store Patriotisme i Krigsaarene. Lige efter Krigens Udbrud 1848 lod hun for egen Regning sine vidtløftige Pakhuse indrette til Lazaretter, hvor hun sammen med sine Døtre og Svigerdøtre tog Del i de Saaredes Pleje; i hendes Privatbolig havde Hærens Øverstbefalende og højere Officerer stedse fri Station. Alt dette slugte jo enorme Summer, og under sit Ophold i København Vinteren 1849 forærede hun Regeringen et stort Barkskib med dets kostbare indiske Ladning, der paa Hjemrejsen var ankret op paa Rheden. Hun udtog kun nogle Kister Silke, hvis Indhold hun forærede os og andre Slægtninge, der besøgte hende paa Hotel Phønix, hvis hele første Etage hun havde lejet til sig, sin store Familie og Tjenerskab.

For denne storlaaede Gavmildhed mod Fædrelandet blev Tante Agent, hendes Datter Sofie Bauditz og hendes Søn Andreas' Hustru Catharina, f. Schmidt, af Frederik VII dekoreret med Kongens kronede Navnetræk i Brillanter, at bære paa venstre Skulder i en Ordensroset.

— — — — —

Alt her i Livet har en Ende, ogsaa vore Sommerbesøg i det skønne Flensborg, hvorom Minderne endnu efter mer end et halvt Aarhundrede staa saa vidunderlig klare og uforglemmelige. Kun mellemfornøjede saa vi den store Rejsevogn atter køre op for Døren, den skulde jo bringe os tilbage til Rendsborg, hvor Livets triste Alvor i Form af Skole og Lektier ventede os. At vi ogsaa der var ualmindelig lykkelige Børn i et kærligt Hjem, havde vi i Afskedens bitre Øjeblikke selvfølgelig ikke Tanke for.

I alle disse saa lykkelige Aar havde vi Børn selvfølgelig ingen Anelse om de fjendtlige Følelser mod Kongeriget Danmark, som i Hertugdømmerne voksede sig stærkere og stærkere for hver Dag, men som man i København ignorerede, i hvert Fald manglede den rette Forstaaelse af, indtil den ulmende Ild slog ud i Oprørets klare Flammer den 24. Marts 1848. Prinsen af Noer og en mindre Militærafdeling, som han bragte med sig, førtes under Stormklokkernes Klemten til den nærliggende Paradeplads, hvorhen Garnisonens Officerer og de civile Embedsmænd kaldtes ved Ilbud.

Da Forsamlingen var tilstrækkelig stor, oplæste Prinsen en Beretning om, at der i København ligesom i flere andre Hovedstæder paa den Tid var udbrudt Oprør og Kong Frederik fængslet. Derfor havde Prinsens Broder, Hertugen af Augustenborg overtaget Regeringen i Hertugdømmerne, indtil Oprøret i København, hvorfra det sikkert vilde brede sig over hele Kongeriget, var dæmpet, og Kongen atter indsat i sine Rettigheder.

I den Anledning opfordredes Officererne og de civile Embedsmænd til at indfinde sig den følgende Dag i Palæet for at aflægge Ed til ham som Repræsentant for Hertugen af Augustenborg. Dog var denne Eds aflæggelse ingen Tvangssag, drog nogen Beretningen om Oprøret i København i Tvivl og derfor ikke vilde aflægge Eden til Hertugen, stod det ham frit at drage bort.

Prinsens Tale blev modtaget med Jubel af den sammenløbne Mængde, for en stor Del Pøbel, som i vild Begejstring brølte »Schleswig-Holstein meerumschlungen«, en Sang der var kommen op flere Aar

forinden, og om hvilken et vittigt Hoved i en Avis havde skrevet: Meerumschlungen sind nur Inseln, wisset das Ihr dummen Pinseln.

Ikke blot Hovedmassen af Garnisonen, jeg mener Soldater og Underofficerer, der alle var Holstenere, men desværre ogsaa mange af Officererne sluttede sig straks til Hertugens Parti, og at det samme blev Tilfældet med de civile Embedsmænd, var næsten en Selvfølge, de var barnefødt i Hertugdømmerne, havde studeret og taget deres Eksaminer ved Universitetet i Kiel, det giftigste Arnested for Hadet mod Danmark og alt Dansk, derfor havde der ogsaa dannet sig det træffende Mundheld: Løgn er ogsaa en Videnskab, sa' Fanden, han hørte en Forelæsning i Kiel.

Far nærrede ingen Tvivl om, hvilket Standpunkt han skulde indtage; han havde aflagt Troskabsed til Kongen af Danmark, og at bryde denne Ed forbød hans Samvittighed ham. Der blev dog gjort mange Forsøg paa at bevæge ham til at forandre sin Beslutning. Han blev ivrigt opfordret til simpelthen at tage sin Afsked og forblive i Rendsborg som privat Læge. Havde Far fulgt denne Opfordring, kunde ingen have bebrejdet ham noget; desuden oversteg Indtægterne af hans private Praksis hans Gage som Overlæge med mer end det femdobbelte, og han vilde altsaa ved at tage til København lide et stort pekuniært Tab. Et saadant Hensyn kunde dog ikke rokke Far. Ogsaa fra Prinsen af Noer blev der gjort forskellige Forsøg for at beholde Far, han kendte ham fra Waschersleben og havde flere Gange haft ham som Gæst paa Godset Noer. Med Prinsen var fulgt som Kabinetssekretær og designeret Finansminister i den proviso-riske Regering, Fars gode Ven, Bankier Schmidt fra

Kiel. Denne var hos Far baade den 24. om Aftenen og den 25. om Morgenens med Anmodning fra Prinsen om at blive; han skulde i saa Fald udnævnes til Generallæge i den slesvig-holstenske Armé, og andre fristende Perspektiver blev stillede i Udsigt. Prinsen var ogsaa villig til, saafremt Far nærede Tvivl om hans Sags Refærdighed, at udstede en Erklæring til Kongen af Danmark om, at han havde tvungen Far til at blive. Over dette Tilbud blev Far saa opbragt, at han bad Schmidt om at forføje sig bort.

Natten mellem den 24. og 25. var meget bevæget, og først henad Morgenstunden slukkedes Lysene. Venner og Bekendte, baade Herrer og Damer, strømmede ind, og Samtalens Bølger gik højt, endog saa højt, at den elegante Fru Landt, gift med en velhavende Købmand, af bare Sindsbevægelse pludselig besvimeede; jeg ser hende endnu i sin fine Silke dragt ligge hensunken paa en Sofa i vor store Dagligstue. Især var Mor ivrig i at foreholde flere Officerer, der hørte til vor nærmeste Omgangskreds, det urigtige i at ville aflægge Ed til Prinsen; derved blev de jo Forrædere mod deres retmæssige Konge. Men til Trods for hendes indtrængende Ord, kunde de ikke beslutte sig til at forlade Hjem og Slægt i Holsten, stolede vel ogsaa paa Prinsens falske Tale, at Hertugen kun overtog Regeringen i Hertugdømmerne, saa længe Kongen var fængslet, havde ikke, som Far, aabent Øje for, at det hele var et Væv af Løgn, at det kun drejede sig om Hertugdømmernes Løsrivelse fra Danmark.

Da Far heller ikke den 25. vilde gaa ind paa Prinsens forskellige Tilbud, fik han endelig sit Pas udstedt. Det afleveredes lidt før Kl. 2 med Ordre om,

at Far skulde med sin Familie forlade Byen med Toget sydpaa Kl. 3, i modsat Fald vilde han blive arresteret.

Paa en saa pludselig Afrejse var vi ikke forberedt, Mor fik derfor i en Fart lidt Gangklæder, noget Sølvtoj og sine Smykker kastet i en Kuffert, Far tog sine rede Penge og sin Forbindtaske, min Søster sin kæreste Dukke og jeg en Bog, og saaledes som vi gik og stod, forlod vi vort kære Hjem, der efter vor Bortgang blev overgivet de til Byen strømmende Insurgenter som Kvarter.

I sidste Øjeblik kom vor trofaste Kokkepige løbende og bad under Taarestømme om Tilladelse til at følge med os. Hvor meget Far end raadede hende fra det, sagde hende, at han gik en aldeles usikker Fremtid i Møde, derfor ikke kunde paatage sig nogensom helst Forpligtelse lige over for hende, til alt det vendte hun det døve Øre, hun vilde ikke skilles fra os, og med et lille Knytte i Haanden, et Sjal om Skuldrene fulgte hun efter os ned ad Trapperne. Udenfor Huset holdt heldigvis en Vogn, der skulde hente Far ud paa Landet, og med den naaede vi endnu i rette Tid den et Stykke fra Byen liggende Banegaard.

Derude herskede en frygtelig Forvirring. Kort forinden var ankommen et Tog med »Freischärler«, en Bande Pøbel fra Berlin og Hamborg, skæggede, snavsede Karle, udstyrede som ægte Teaterbanditter med vældige Bulehatte, fra hvilke Ravnefjer strittede op, med Pistoler og Dolke i brede trefarvede Bælter og Sabler spændt om Livet, mer eller mindre berusede var de desuden. Da Mor ytrede sin Harme over denne Pøbel uforsigtig højt, huggede en af disse

Banditter med dragen Sabel ud efter hende og havde sikkert dræbt hende, hvis ikke en Officer havde afværget Hugget. Foruden os var nemlig flere andre Officerer med deres Familie komne ud paa Bane-gaarden, saa mange, at vi kunde fylde en 3. Klasses Vogn, og endelig rullede Toget afsted under Pøblens Hujen og Skrigen. Det var just ikke nogen Lysttur denne Rejse, ved de fleste Stationer blev vi forhaanede, naar det rygtedes, at »verdammte Dänen« var med Toget, og i Elmshorn trængte Pøblen endog ind i Vognen til os, men blev heldigvis smidt ud, inden nogen Ulykke var sket.

Intet Under, at vi var glade, da vi endelig naaede Hamborg, hvor Far med Mor og os Børn tog ind i et Hotel ved Jungfernstieg, i den store By vilde vi ikke være saa let udsatte for Forfølgelser.

Omtrent samtidig med os ankom fra de andre Garnisoner i Holsten, de Officerer, der heller ikke vilde svigte deres Ed, og da de fleste havde Familie med, var vi efterhaanden bleven en hel lille Flok. Det gjaldt naturligvis at naa København snarest mulig, og da dette lettest kunde ske med Skib fra Lybæk, blev i et »Krigsraad« Far og en ældre Officer anmodet om at tage derhen og arrangere det fornødne i saa Henseende. Derved blev vort Ophold i Hamborg forlænget flere Dage, i hvilke vor gamle Kokkepige vandrede omkring med os Børn og viste os Byens Seværdigheder, saa godt hun formaaede. Mor var saa angreben af de bevægede, sindsoprivende Begivenheder i Rendsborg, at hun maatte holde sig i fuldstændig Ro paa Hotellet.

Morgenen efter at Far var vendt tilbage, kørte vi i lukket Vogn til Lybæk. Ogsaa her i denne prægtige

gamle Hansestad, var Gemytterne komne i Bevægelse, og da det rygtedes, at »verdammte Dänen« var komne til Byen, samledes Pøbelen sent om Aftenen udenfor vort Hotel paa det lille Torv Klingberg og knuste Husets Ruder med Stenkast saa grundigt, at baade Projektiler og Glasskaar fløj langt ind i Værelserne; en Ødelæggelse, som vi Børn den næste Dag betragtede med stor Interesse fra Torvet.

Efter at der var sørget for den nødvendige Proviand til Rejsen indskibede vi os paa den lille Skonnert, der skulde bringe os til København, og blev ad den smalle Trave slæbt ud til Travemünde, først der kunde vi gaa rigtig under Sejl. Kaptajnens lille Kahyt med dens to Køjer blev indrømmet Mor og en anden Dame, der ogsaa var særlig nerveangreben efter Begivenhederne den 24. og 25. Alle vi andre, Herrer, Damer og Børn, maatte pêle-mêle tage til Takke med Lastrummet, paa hvis Bund der var strøet Halm, og ned i hvilket man kun kunde komme ad en almindelig Stige, hvilket selvfølgelig gav Anledning til mange Løjer. Om Natten var Rummet oplyst af to døsigt brændende Tranlygter, alt var mer end primitivt om Bord paa Skuden. For os Børn, der ikke havde det rette Blik for Tidens store Alvor, var denne Rejse kun idel Fornøjelse.

Helt fredelig forløb Rejsen dog ikke. Kort efter, at vi var komne i rum Sø, begyndte Mandskabet at gøre Mudder og ytrede Lyst til at føre os tilbage til Travemünde, men ved Fars og nogle andres energiske Optræden, blev det nødt til at stikke Piben ind, og i god Behold naaede vi efter en forholdsvis rolig Sejlads København.

Her havde man paa en eller anden Maade faaet Underretning om, at danske Flygtninge fra Hertugdømmerne var under Opsejling, og vi blev modtagne med Hurraraab og under stor Jubel. Paa Toldboden havde indfundet sig en Indkvarteringskomité med Ekvipager for at skaffe os foreløbig Husly. Far blev opfordret til sammen med sin Familie at være Overretsprokurator Sagers Gæster, og snart sad vi bænkedede ved et velforsynet Bord hos denne elskværdige Familie i dens smukke Hjem i Nybrogade. Sager var gift med en Datter af den bekendte Finansmand, Minister L. N. Hvidt, hun var en rigt begavet, sjælden elskelig Kvinde, som vi Børn sluttede os inderligt til og stedse kun kaldte Tante Therese. Lægge Beslag paa Familien Sagers omfattende Gæstfrihed længere end højst nødvendig vilde Far naturligvis ikke, og saasnart han havde lejet en Bolig og udstyret den med det allernødvendigste i Haab om ved Lejlighed at faa sit store Indbo over fra Rendsborg, flyttede vi derhen. Vor nye Bolig var en Stueetage paa Nytorv, lige over for Raadhuset.

— — —

Det daglige Liv i Hjemmet gik sin stille og rolige Gang, medens Far var i Felten. Krigen var jo begyndt paa ny, men heldigvis endte den paa en for den danske Hær meget ærefuld Maade ved Sejren paa Isted Hede og den tilbageslaaede Storm paa Frederiksstad.

Far var med i Slaget ved Isted, og da dette var endt, vandrede han ind til det nærliggende Slesvig. I denne By fandtes den Gang en højst mærkelig Gæstgiverske, Doris Esselbach, der med fremragende Dygtighed og stor politisk Klogskab styrede sit Hotel, i

hvilket hun skiftede Sol og Vind ligelig mellem Tyske og Danske, om end hendes Hjerter fortrinsvis tilhørte Danmark. Allerede længe før Krigen nød hun stor Anseelse for sin klare Forstand og sit djærve Væsen. Da en juridisk Embedsmand, Hr. von Schleth, var paa Besøg i Slesvig og en Dag til Taffel hos Hertugen af Augustenborg, spurgte denne, hvem han ansaa for den betydeligste Mand i Slesvig, kom Svaret uden Betænkning: »Den eneste virkelig betydelig Mand, jeg har lært at kende i denne By, hedder Doris Esselbach.«

Denne mærkelige Kvinde havde ogsaa for Skik at sige Du og Junge til alle, uden Hensyn til, om Vedkommende var General eller ung Løjtnant.

Far kendte Doris Esselbach fra tidligere Tid og styrede derfor sine Skridt lige hen til hendes Hotel.

Ved Synet af ham slog hun Hænderne sammen med et Klask og raabte: »Junge, Junge, wo kommst Du her? Ihr habt also gesiegt!« og hurtig lod hun en Champagneprop springe for at drikke Sejrens Skaal med Overbringeren af den glædelige Nyhed.

Nogle Aar efter gjorde jeg ogsaa denne originale Kones Bekendtskab paa en for mig meget behagelig Maade. Paa en Ferierejse — det var i Paaskeugen — fra Haderslev til mit Hjem skulde den store Deligence bede en Timestid udenfor Hotellet, der tillige var Postholderi. Kort efter at jeg havde taget en Plads i den store Gæstestue, saa jeg en ældre, svær Dame komme hen til mig, stirre stift paa mig og pludselig udbryde: »Junge, dein Vater kann nur Oberartz Baumann sein, Du bist ihm ja aus der Nase geschnitten!«, et Udraab jeg kun kunde bekræfte. »Du musst ja

aber Hunger haben, wart nur, ich komme gleich wieder«.

Kort efter kom hun tilbage fulgt af en Tjener, der bar en stor Bakke med varm Andesteg og mange andre Herligheder, der kunde begejstre en sulten Dreng, der havde tilbragt saa mange Timer i en Deligence, og medens jeg spiste, spurgte hun mig om mangt og meget. Det flotte Maaltid kostede mig selvfølgelig kun en hjertelig Tak, og det morede Far at høre mig fortælle om hendes Venlighed.

— — —

I Sommeren 1851, da Forholdene atter var rolige i Sønderjylland, skulde Far i Embedsforretninger opholde sig nogen Tid i Flensborg og skrev derfor til Mor om at komme med sine to yngste Børn — min Bror kunde jo ikke forlade Akademiet — over til ham paa Besøg.

Efter en ret urolig Sejlads sønden om Sjælland og Fyn naaede vi en sen Sommeraften det minderige Flensborg, hvor vi modtoges paa kærligste Maade af Far.

Vort første Besøg den næste Morgen gjaldt selvfølgelig Moders kæreste Søster, Tante Doris Valentin og hendes Mand, den rare Onkel Wilhelm. Med hede Glædestaarer over Gensynet faldt Søstrene i hinandens Arme, og alt var idel Lykke, men knapt havde den stærke Rørelse lagt sig, før Freden var forbi, og begge Damerne, fanatiske og lidenskabelige, som de var, kom i et voldsomt, politisk Skænderi, indtil Fader slog et drønende Slag i Bordet og raabte, at hvis de ikke øjeblikkelig holdt Fred med hinanden, vilde Moder ikke alene ikke faa Lov at flytte hen til sin Søster, men endog blive sendt tilbage til København

med først afgaaende Dampskib, hun var ikke kommen til Flensborg for at ligge i politisk Kiv og Strid. Tante Doris forsøgte at komme med Indvendinger; man kunde dog have Lov til at tale om disse alvorlige, Sindene stærkt optagende Begivenheder. Herpaa vilde Fader imidlertid ikke gaa ind. Politik maatte være banlyst, eller ogsaa skulde de skilles. Tante Doris, der selvfølgelig var smertelig berørt af Krigens Udfald, Schleswig-Holstenerne havde jo tabt deres Sag, desuden var flere Mænd, som hun værdsatte højt, bl. a. Svogeren Pastor Valentiner bleven landsforvist, lovede Fred, naar blot hun maatte beholde sin elskede Søster nogen Tid hos sig. Ofte kneb det dog svært at holde dette Løfte. En Gang, da Tante, Moder og jeg var gaaet ud til en Skovpynt, kaldet »De danskes Høj«, opdagede jeg paa et af Træerne en Træplade, malet som Dannebrog. Glad over mit Fund bekransede jeg den med Vedbenranker, medens jeg af fuld Hals sang »Vift stolt paa Kodans Bølge«. Tante Doris betragtede selvfølgelig min Adfærd som en fjendtlig Demonstration og farende op fra Bænken som en Raket vilde hun rive den malede Plade fra Træet, men trak sig tilbage, da jeg harmgnistrende raabte: »Vov ikke at lægge Haand paa Dannebrog«, hvilket hun besvarede med Forsikringen om, at jeg var »ein überaus unartiger Junge« og forlangte, at Moder alvorlig skulde irettesætte mig. Men hun fik kun til Svar: »Du kan jo lade ham være i Fred«, hvilket atter havde til Følge en længere, ikke helt blid Diskussion om Forskellen mellem Dansk og Tysk.

I 1853 rejser han fra København over til Faderen, der nu ligger i Garnison i Husum.

Denne gamle By paa Grænsen mellem Marsken og Gesten, med sine mange gavlsmykkede Huse, sit store hertugelige Slot, sin omfattende Slotspark med de skyggefulde Alleer, sin gammeldags Befolkning indtog mig hurtigt. Allerede den første Morgen, da jeg fra Vinduerne saa ud over Torvet, fangedes min Opmærksomhed af nogle gaadefulde Væsener dernede, om det var Kvinder, kunde jeg ikke afgøre paa Afstand. I en Fart kom jeg derned og fik at vide, at disse meget langlivede og meget kortbenede Skabninger, iførte store højrøde, med orange Besætning prydede Jakker med enorme Opslag af brunrødt Brokade fløj paa Ærmerne, en mægtig hvid Smække, ikke ned foran paa Brystet, men nedad Ryggen, med et stort strimlet Sæt paa Hovedet, var Koner fra den nærliggende Bondeby Ostenfeld, der var komne til Torvs med deres Varer. Denne Landsby var bekendt ikke blot for sine Beboeres mærkelige Dragter, men ogsaa for sine anselige, gamle Gaarde, af hvilke én nu findes paa Landbrugsmuseet i Lyngby, desuden overholdt Beboerne strengt deres mange, fra tidligere Aarhundreder nedarvede Skikke, dannede i det hele taget en Verden for sig. Kvindernes paafaldende Lavbenethed skyldtes, at de tætfoldede Skørter var befæstede til en nedenfor Hofterne anbragt Ring af Tovværk.

Det vidunderligste var dog den gamle Gaard fra Slutningen af det 16. Aarh., hvis 1. Sal Fader havde lejet. Med sin pompøse hollandske Gavlnesje den op over Torvets Brolægning, fra hvilken en Fritrappeløb førte til en Forplads med Bænke og til den solide Indgangsdør af Egetræ. Eventyret begyndte dog først, naar man havde passeret denne og var traadt ind i den brede, med hvide og sorte Marmorfliser be-

lagte Gang, der hævede sig op gennem begge Etager og strakte sig gennem største Delen af Huset ned til den store Dansesal. Paa hver Side af Indgangen laa en stor, højloftet Stue, hvor Husets Ejerinde, en gammel Frøken Homann, residerede. Ud mod Gangen aabnede sig desuden det store Køkken, hvis Vægge, der ligesom Gangen hævede sig op gennem begge Etager, var beklædt med hollandske Fliser; ligeledes Sove- og Tyendeværelser, den ovenfor nævnte Dansesal og Udgangen til Gaardspladsen, hvis Ud-huse havde takkede Gavle. Til venstre i Gangen førte en bred Trappe med svære Balustrer op til den øverste Etage, hvor Fader havde sin store Dagligstue og sit Sovekammer. Min Søsters rummelige Værelse laa paa den anden Side af Gangen, men til denne Del af Huset kunde man kun naa ad en Bro, der udgik fra den store Trappes øverste Afsats, et meget malerisk Arrangement. Husets mindst 6 Alen høje Værelser var prydede med prægtige Stuklofter, fra hvilke Klynger af Blomster og Fugle hang ned. Desuden rummede Værelserne en Mængde gamle udskaarne og indlagte Møbler, blandt hvilke Skabene indeholdt et Utal af hemmelige Rum, der kun kom for Dagen ved at trykke paa en eller anden Roset eller skyde et eller andet Felt til Side. — Husum, den berømte Træskærer Hans Brüggemann's Fødeby, var dengang endnu rig paa slige Herligheder, og i at erhverve saadanne Skatte var Fyrinspektør Grove særlig heldig, bl. a. to mægtige Skabe med dejligt udførte Grupper fra Kristi Lidelseshistorie i Frontispicerne. Disse Skabe er, saa vidt jeg ved, i Kong Frederik VIII's Eje. Den smukke, dels udskaarne, dels indlagte Dør i Bedekamret paa Frederiksborg, en Gave til Slottet

fra Grove, fandt denne paa et Loft foran et Tørvekammer. Henrykt og forbavset over sit Fund bad han Ejeren om at sælge ham den, men det vilde han ikke, saa var hans Tørv jo ikke under Laas og Lukke; men han gik dog ind paa at afstaa den mod en solid Plankedør med forsvarlige Hængsler og Laas.

Jeg gik stadig paa Opdagelser i det herlige gamle Hus og opdagede en Dag, efter at have passeret Broen, dybere inde en lille Dør, der saa ud, som om der i lange Tider ikke var gaaet ind ad den. Den førte ind til en smal, trefløjet Gang, paa hvis ene Side der fandtes en Række smaa Vinduer, hvis Ruder nu var blændede af Tidens Støv og Spind. Forsigtigt løste jeg et af Vinduernes Hasper og saa til min Forbavselse ned i Køkkenet. Fra denne Gang kunde en mistænksom Husmoder uset holde Opsigt med sit Tyende, og jeg mindedes straks et gammelt Kobberstik, et Køkkeninterieur, paa hvilket en aldrende Kone fra et lignende Vindue harmfuldt opdager sin Mands kærlige Adfærd mod den unge kønne Kokkepige. — Fra Gaardspladsen kom man gennem en murindfattet Dør ud i den lange men forholdsvis smalle Have, som i hele sin Længde var gennemskaaren af en med høje, klippede Hække indfattet Gang; Aabninger i disse Hække førte tilvenstre ind i Køkkenhaven, tilhøjre ind til Blomsternes Domæne, hvis geometrisk anordnede Bede var indfattet af Buxbom. Det hele var i høj Grad tiltalende og stilfuldt. Om det saa var Ejendommens Besidderinde, saa var der Stil over hende. I sin gammeldags Dragt af svært, sort Atlask og sit store, hvide Sæt paa Hovedet lignede hun et Portræt fra svundne Tider, der havde faaet Liv og var steget ned fra sin Ranime. Af ovenstaaende Be-

skrivelse vil man kunne forstaa min Henrykkelse over dette gamle Hus, der satte Fantasien saa mangtoldigt i Bevægelse, og tillige fatte min Sorg over i 1860 — efter Ejerindens Død — at gense det oprørende lemlæstet. — — — Pudsigt var det om Aftenen at se Gæssene komme hjem fra Græsgangene til Landsbyen Rödemis, der ligger nogle faa Tusinde Alen sydfor Husum, og hvis Beboere særlig lægger sig efter den indbringende Gaaseavl. Som et veldisciplineret Regiment paa mange Hundrede Individer kom de marscherende, holdt i Række og Geled af de ledsagende Hyrdehunde, over hvis ublide Nap i Vingerne de hævede en uafbrudt, højrøstet Protest. Efterhaanden som de vandrede op ad Landsbygaden, brød de af i mindre Afdelinger og vraltede ind gennem de aabentstaaende Porte til deres respektive Nattekvarter. Aldrig noget andet Sted har jeg set saa talløse og saa veldisciplinerede Gæs.

Gaa i Skole i Husum kunde jeg ikke, og Far, der maatte træffe en Bestemmelse om mit fremtidige Opholdssted, gav mig derfor Valget mellem København, Sorø eller Herlufsholm. Jeg udbad mig et Par Dages Betænkningstid og overraskede ham saa med Anmodningen om at komme til Haderslev, fordi jeg havde læst i Berlingske Tidende en meget rosende Omtale af den nye Skole der. Da denne By laa langt nærmere end de af Far foreslaaede, gik han ind paa mit Ønske og rejste derop for at sondere Forholdene og finde en Familie, hos hvem jeg kunde komme i Huset. Det var Fars Hensigt at ledsage mig derhen, men et heftigt Gigtanfald, Følger af Opholdet i de fugtige Barakker ved Dannevirke kom i Vejen, og ene maatte jeg drage af Gaarde.

Efter et kort Besøg hos Onkel i Flensborg steg jeg en Aften i August op i den store, med fire Heste forspændte Deligense, der skulde føre mig nordpaa. I den saakaldte For-Koupé under det høje Kuskesæde var der Plads til 3 Passagerer, og da de magelige Hjørnepladser hurtigt var optagne, maatte jeg, der jo kun var en Dreng, nøjes med Midterpladsen flankeret til højre af en meget tyk Madam, til venstre af en radmager Adjunkt fra Ribe.

Natten var maaneklar, hvilket var et Held, thi tæt udenfor Aabenraa vækkedes jeg af min blide Slummer ved en Vrælen som af en Gris, der bliver stukket af en Slagter, og ved at mit Hoved borede sig ind i noget blødt, medens mit Bagparti bearbejdedes af noget skarpt og kantet; det bløde var Madammens tykke Mave, det skarpe og kantede Adjunktens Hofte.

Deligensen var væltet ned i en Grøft! Det varede noget, inden vi kom ud af den intime Forbindelse, endelig lykkedes det dog at faa Døren op, og vi maatte nu tilbringe nogle Timer i den kolde Natte-luft ude paa Landevejen, medens den fra Byen tilkaldte Assistance ved Hjælp af en Dunkraft bragte den tunge Vogn atter paa ret Køl.

Om Morgenen mellem 4 og 5 buldrede Deligensen op gennem Haderslev Gader og standsede foran Postholderiet i Hovedgaden. Noget forstumlet af den lange Kørsel steg jeg ud, saa min Kuffert allerede stillet hen paa Fortouget og kastede vemodige Blikke efter den i Morgentaagen forsvindende Deligense, den var jo min sidste Ven, vi havde dog ligget i Grøften sammen. Men hvad nytter det at være sentimental saa tidlig om Morgenen, og med al den Overlegenhed jeg

kunde fremhykle, gik jeg op ad Trappen til Postholderiet, fik et Værelse, gik til Sengs og faldt hurtigt i en dyb Søvn.

Senere paa Dagen gik jeg paa Opdagelse efter Konrektor Manicus, hos hvem jeg skulde bo

Paa Kirkepladsen, overskygget af prægtige Linde, laa en skummel Bygning, der var opført af Hertug Hans den Ældre^{*)}). Det var Latinskolen, der fra nu af skulde være min Alma Mater i flere Aar. Var nu end Huset gammelt og skummelt af Ydre, var Livet indenfor dens Døre til Gengæld saa lyst og ubundet, som man ikke kan gøre sig nogen Forestilling om. Aldrig havde jeg troet, at en Skolegang kunde være saa fornøjelig og fri, som den udformede sig her. Disciplin var en Plante, som ikke fandtes indenfor de svære Mure, saa vor Lovløshed og gale Streger gik stundom over alle Grænser. Senere har jeg ofte spekuleret over, hvorledes en saadan Tilstand overhovedet kunde være mulig, og hvori Grunden til den laa. Den laa vel nærmest hos Lærerne, der næsten alle var ganske unge Mænd, og som omtrent lige fra Eksamensbordet uden pædagogisk Erfaring var bleven ansat ved den nye danske Latinske, der havde afløst den tidligere tyske. Vor Rektor, Professor Thrige, Forfatter af nogle ustyrlig kedelige Historiebøger, var af Naturen udrustet med en vældig Næse, i hvilken der var Plads til Masser af Ben, men desværre rummede den ikke en eneste Splint. Desuden var han saa genert, naar han en enkelt Gang syntes at burde holde en Donnertale til os Gal-

*) Skolen er grundlagt af Hertug Hans, men den daværende Bygning, der endnu findes er først opført i første Tredjedel af det 18. Aarhundrede. Red.

genknebler, at det nærmest saa ud, som om han var Forbryderen. Noget til vor frie Adfærd bidrog maaske ogsaa, at Lærerne tiltalte os med det formelle »De«, ligesom jeg heller ikke husker korporlige Revselsler. Havde Lærerne nu end paa den ene Side mange Ærgrelser af vor slette Opførsel, saa voldte vor Flid og vor Lærenemhed dem paa den anden Side megen Glæde, og i Aarenes Løb fik Haderslev Skole godt Ry paa sig for sine Elevers omfattende Kundskaber. At undervises f. Eks. i Græsk, Latin og Engelsk af Edvard Lembcke, Forfatteren af den skønne Sang »Modersmaalet« og Shakespeares geniale Oversætter, kunde nok opildne til Flid og Begejstring; hans Timer var en Fest, og vi syntes, at det bekendte Ord om Sokrates: »I hans Indre bor en Gud«, passede ypperligt paa ham.

Efterhaanden som Elevernes Antal tog til, blev den gamle Bygning paa Kirkepladsen mere og mere ubrugelig, og der opførtes derfor ved Byens Nordgrænse en meget anselig Skolebygning paa to Etager, hvis Sidefløj optoges forneden af Gymnastiksalen, foroven af Solennnitetssalen, i hvilken de forskellige Festligheder og smukt arrangerede Skoleballer afholdtes. Til de sidste indfandt sig gladeligen foruden Byens kvindelige Ungdom de mange Proprietær- og Præstedøtre fra Omegnen.

Længe før vi tog den nye Skole i Brug, var jeg flyttet fra Familien Manicus. I November 1853 var Konrektoren nemlig udnævnt til Subrektor ved Domskolen i Slesvig, og da han gerne vilde have mig med, skrev han til Far derom. Heldigvis overlod Far Spørgsmaalet til min Afgørelse, og da jeg ikke paa nogen Maade vilde gaa i en helt tysk Skole, afstod

Dr. Manicus mig til Adjunkt Povl Dorph. Denne Ombytning behagede mig slet ikke, jeg var kommen til at holde af mine Værtsfolk og Livet der i Huset var fornøjeligt og gemytligt, hvorimod Tonen hos Dorphs var kold og afmaalt.

— — —

Mine Kammerater og jeg blev forberedte til Konfirmationen af Pastor Frederik Helweg, en begavet og lærd Mand, hvis Heftighed imidlertid ofte grænsede op til Sindssyge, hvorfor hans Forberedelse nærmest blev en Lidelse for os, og vi indfandt os til den hver Gang med Uvilje. Endnu ved selve Konfirmationen talte han sig op til en saadan Lidenskabelighed med Trusler om de forfærdeligste Helvedsstraffe, at vi alle ønskede os langt bort. Modtage den hellige Nadvere af hans Haand var mig umuligt, og jeg gik derfor Dagen før op til ham for at melde, at jeg paa Grund af min Faders Sygdom vilde rejse hjem, jeg var bange for, at der var Fare paa Færde, hvilket jeg ogsaa virkelig befrygtede.

Hos Adjunktfamilien følte jeg mig som sagt ikke vel; i den daglige Omgang blev vi holdt alt for meget paa Afstand, og Kosten var grumme tarvelig, en hyppig tilbagevendende Menu var varm Mælk med store Rugbrødtærninger og bagefter én Pandekage; det kunde sultne Drengene kun daarligt blive mætte af. Heri havde jeg maaske kunnet finde mig, men det oprørte mig, at Adjunkten samtidig og i vort Paasyn fik serveret langt bedre Retter. Jeg gik derfor paa Opdagelse og fandt en Familie, Petersen Frey af Navn, der var bekendt for sin gode Mad, og hos hvem jeg godt kunde komme i Huset. Glad over denne Udsigt skrev jeg til Far, at det virkelig var

taabeligt, at han i dyre Domme betalte den sløje Forplejning, jeg fik hos Adjunkten, naar jeg for langt ringere Betaling kunde opnaa Ægyptens Kødgryder hos en jævn Borgerfamilie. Ogsaa denne Gang overlod Far Afgørelsen til mig, og jeg var ikke billig, da jeg meldte Adjunkten, at jeg med Fars Samtykke ved Maanedens Slutning forlod hans Hus, en Meddelelse, som blev optaget ret unaadig.

Overgangen var næsten for overvældende, saadanne Stege og saadanne Fade fulde af anden herlig Mad, bl. a. meget Vildt, havde jeg ikke set i lange Tider, det var næsten for meget af det gode. Familien ejede en meget rummelig Bolig med store Ud-huse og stor Have et kort Stykke udenfor Sønderbrø. Manden var lidt af alt: Hesteprenger og Kreaturhandler, Jordbruger og Fabrikant af Drænrør og Mursten, desuden ivrig Slesvig-Holstener, skønt han ikke kunde et Ord Tysk.

Under min Skoletid i Haderslev besøgte Far mig to Gange. Ved det andet fulgte min Søster med, og de blev selvfølgelig bedt til Chokolade af mine Værtsfolk. Den blev serveret i Familiens saakaldte »fine Stue«, der kun var tilgængelig ved særlige Lejligheder. At den benyttedes saa sjældent, laa maaske ogsaa i, at dens Væg var smykket af to store Portrætter af Hertugen af Augustenborg og Prinsen af Noer, sligt maatte ikke blive for bekendt, havde Politimesteren faaet Nys om denne kriminelle Prydelse, var Petersen Frey ifalden svære Bøder. Det overraskede mig derfor ikke, at Portrætterne i Anledning af Fars Besøg var fjernede og erstattede af andre Skilderier, dem vilde mine Værtsfolk dog ikke byde Far.

Paa Sønderbro laa en ældgammel Bygning med tilhørende Kapel, det saakaldte Hospital, hvorfor vi ogsaa havde givet Beboerne det moldauske Navn Hospodarer. Huset var Fribolig for fattige, højtbedagede Kvinder, og Stiftelsens Præst vor Religionslærer, den meget lærde Johannes Fibiger, der ogsaa som Forfatter havde et anset Navn. Hans Prædikener var desværre for dybsindige og filosofiske til, at vi unge og endnu mindre Hospodarerne kunde have noget Udbytte af dem. Alligevel gik jeg og nogle af mine Kammerater af og til over til Gudstjeneste, som vi overværede fra et lille Pulpitur over Indgangen. Prædikestolen var anbragt over Alteret og foran dets Knæleskammel sad i en Halvkreds de gamle Stiftsdamer, iført deres bedste Stads og med store, nystrøgne og pibestrimlede Kapper, de saakaldte Dollemøser — Forvanskning af det franske »Dormeuse —, paa de rokkende Hoveder. Hver Gang Præsten nævnede Vor Herre Jesu Navn, og dette kunde jo ske ret ofte, rejste Hospodarerne sig op, slog Kors for Brystet og kniksedede saa dybt, som de stive Lemmer blot vilde tillade; et usigeligt pudsigt Syn, der virkede stærkt forstyrrende paa vor Andagt. — Da Fibigers store Lærdom ogsaa gjorde sig stærkt gældende ved Undervisningen i Skolen, fik vi desværre ikke stor Gavn af den; vi var den Gang endnu for umodne og først adskillige Aar efter, medens Fibiger var Præst ved Garnionskirken i København, og vi traf ham i Professor Høyens Hus, gik det op for mig, hvilken betydelig Aand han var.

Af Latinskolens Elever var de færreste hjemmehørende i Haderslev, fordi de velhavende, tysksindede Beboere foretrak at sende deres Sønner til tyske Sko-

ler fremfor at lade dem indsuge »den danske Gift«, men samtidig drev disse Familier Propaganda mellem os danske Drengene ved at bede os til Baller om Vinteren, til Skovture om Sommeren. Gladeligen fulgte vi disse Indbydelser, svang deres Døtre i Dansen, spiste deres gode Mad, drak deres gode Vin, men nogen politisk Inflydelse fik de ikke paa os, saa at de forsaavidt kunde have sparet deres Krudt. — Skolens Elever bestod væsentlig af Præste- og andre Embedsmænds Sønner fra det nordlige Slesvig, fra Fyn og det sydlige Jylland. Største Parten var indkvarteret hos Borgerfamilier og dette bidrog mægtigt til vort frie Liv; udenfor Skoletiden gjorde vi kun, hvad vi havde Lyst til.

I Nabosognet til Hoptrup, Vilstrup, var den bekendte Grundtvigianer Frederik Boisen Præst, hvis Sønner Peter og Frede ligeledes gik i Latinskolen. Det Boisenske Hjem var højst ejendommeligt; der herskede den mærkeligste Blanding af bred Folkelighed og stor Arrogance paa det aandelige Omraade; af en Overvurdering af egne Evner og en forbavsende Ligefremhed i Omgangen. Men afveg det nu end i mangt og meget fra alle andre Hjem, saa øvede det maaske netop derved en mægtig Tiltrækning paa Ungdommen. Meget hyppigt vandrede vi derud Lørdag Eftermiddag og tilbragte Tiden til Mandag Morgen paa den gemytligste Maade. Var der ikke Plads nok i Gæstekamrene ovenpaa, blev der paa Gulvet i den store Havestue redt en Broderseng til Resten. Søndagen hengik med Kirkegang, Fodture i Omegnen, Besøg i Nabogaardene, og Aftenen endte med Dans eller med et livligt Punschesold. Foran Bollen ved Enden af det lange Bord sad vor Vært som Magister

bibendi, og da alle vi unge Mennesker var bleven forsynede med Piber af Præsten, fyldtes Stuen snart med Røg og Damp. Paa ægte grundtvigiansk Vis afløste patriotiske Taler og Sange hinanden; af de sidste var især »Holger Danske« og »Se dig ud, Svend Vonved« med deres endeløse Baner af Vers samt »Unge Genbyrds Liv i Norden« Favoriterne; idelig og idelig lød de gennem Rummet. Om Vinteren spillede vi desuden ofte Komædie derude og opnaaede heri en saadan Færdighed, at vi faa Maaneder, før vi skulde op til Artium, optraadte offentlig paa Haderslev nye Teater i veldædigt Øjemed. Vort Repertoire hentede vi væsentlig hos Heiberg og Hostrup, og vi instrueredes af vor Gymnastiklærer Jensen, der var gaaet frivillig med i Krigen og avanceret til Løjtnant. Da han kun var Seminarist, oversaa Skolens lærde Lærere ham fuldstændig, og han sluttede sig derfor til et lille Udvalg af ældre Elever med et Venskab, som vi baade følte os smigrede over og var henrykte for. Han var en bramfri, tiltalende Mand og blev derfor hurtigt en velset Gæst i Vilstrup Præstegaard, og mængen aarle Vintermorgen vandrede han med os ad de tilsnæede Veje tilbage til Haderslev. — Inden Pastor Boisen forlod Sønderjylland for at drage til Stege, holdt han sine to ældste Døtres Bryllupper, begge ved Sommertid, og begge i ægte landlig Stil. Alle velhavende Gaardmænd i Omegnen, baade i og uden for Sognet, blev indbudt, saa at Gæsterne Antal løb op mod 500. Trods dette store Antal voldte disse Fester næppe Præsten synderlig Udgift, thi ifølge Landets Skik sendte de indbudte Gæster inden Brylluppet omtrent al Maden, og ved Brylluppet mødte hver op med en eller anden Gave

i Sølv. Til Gengæld kørte saa Bruden, for ogsaa at følge Lands Skik, til Kirken med den høje Brudekrone paa Hovedet og omgivet af Brudepigerne paa den noget umagelige, men nydelig pyntede Høstvogn, der eskorteredes af Brudesvendene til Hest. Til Kirken, der laa et godt Stykke fra Præstegaarden, drog Toget i sindigt Tempo, men fra den i susende Galop med Musik og Bøsseskald.

Naar vi i det foregaaende stadig siger »vi«, maa det ikke forstaas som omfattende alle Skolens Elever; det var kun »Eliten« af dem, om jeg saa maa sige de aristokratiske Elementer i Skolen saavel i Hensende til Aand og til Herkomst. Eleverne af Bondætt eller udgaaede fra tarveligere Borgerhjem skøttede vi ikke om at optage i vor Kreds, og dog kom flere af disse Bondesønner i Tidens Løb til at indtage langt højere Stillinger i Samfundet end nogen af os, særlig den nuværende Generalauditør Steffensen; men denne var trods sine udmærkede Evner en saa udpræget Bondetype at han slet ikke laa for os lystige Svende. At optages i vor Kreds, der sjældent omfattede mere end 15 a 20 Medlemmer, var meget eftertragtet, men ikke let opnaeligt. Særlig misundte var vi for vor grumme fornøjelige Klub »Enigheden«. Om Sommeren tilbragte vi mange Eftermiddage med Tobaksrygning, Øldrikning og Keglespil i en lille Pavillion et Kvarters Gang sønden for Byen. Da dette rygtedes, forsøgte nogle af de yngre Adjunker at fordrive os derfra eller i det mindste gøre os flove, men det første lykkedes lige saa lidt som det sidste. Med elskværdig Ligefremhed spillede vi Værtens Rolle derude og opnaede endog flere Gang, at d'Hrr. tog sig en Pot Kegler sammen

med os. Vor kære Gymnastiklærer var derimod stedse en velkommen Gæst. Han deltog ogsaa hyppigt i Sommerens bedste Udflugter, nemlig Sejlturene til de prægtige Skove, der som et mægtigt Amfiteater omkranser den vestlige Ende af »Dammen«. I den aarle Søndagmorgen, var Vejret særlig lovende, allerede Lørdag Aften, ladede vi en eller to Sejlbaade med Kedler, Potter, Pander, raat Kød, Erød osv. samt Punscheekstrakt, hejsede Sejl og drog paa Eventyr. I Skoven tændte vi Baal, stegte Bøf osv., hvor herligt smagte dog disse Maaltider, og hvor lifligt at vækkes ved Solopgang af Fuglenes Kvidren. Der var Skønhed og Poesi over disse Udflugter. En hel anden, men ikke mindre fornøjelig Karakter havde vore Klubmøder om Vinteren. De afholdtes én Gang om Maaneden fra Oktober af, ialt 6 Sammenkomster. Menuen var én Gang for alle fastslaaet: En varm Ret, enten Gaas eller Hare, en Tærte fra Konditoren; Drikkevarerne: Øl til Maden og bagefter en Bolle Punsch, hvis Brygning foregik under megen Opmærksomhed. Paa Mødeaftenerne afhentedes Medlemmerne i en ældgammel, gul Karosse, som vi havde opdaget i et Skur hos en Vognmand, og som rumlede gennem Gaderne til Borgernes Forbavselse, oplyst med kulørte Lygter. I Aftenens Løb afløste Taler og Sang hinanden, og alt gik under udmærket Stemning.

Vor lille fornøjelige Klub med al dens Løjer og Kommers, staar som et straalende Minde endnu hos de faa Medlemmer, der endnu lever. Trods dens store Livskraft var dens Dage talte, da vort Hold blev Studenter, og ved et stort Sold, kort før vi som Studenter forlod Haderslev, drak vi »Enighedens« Gravøl, dog

ikke uden Vemod. De faa Elever af næstældste Klasse, som vi havde optaget i Løbet af Vinteren, kunde umulig fortsætte den, tilmed da der gik Rygter om, at der skulde indføres en streng Skoletugt, naar Skolen var bleven af med os sorte Faar, og en saadan var uforenelig med Klubbens frie Tone.

— — —

Med Aaret 1850 afsluttedes min Skolegang, i Løbet af Sommeren blev jeg Student og forlod midt i Juli Maaned Haderslev for stedse.
